

Makale Gönderim Tarihi/Received Date: 20.03.2020 – Makale Kabul Tarihi/Accepted Date: 19.06.2020

Toplum ve Kültür Araştırmaları Dergisi

Journal of Social and Cultural Studies

www.toplumvekultur.com

Yıl/Year:2020, Sayı/Issue: 5, Sayfa/Page: 107-122

TOPLUMSAL BİR GERÇEKLIK OLARAK ÇOCUK GELİNLER

Merve ÇETİN¹

Öz

Bu çalışmanın konusu yaygın olarak görülen çocuk gelin kavramının nedenleri ve sonuçlarındaki belirleyici durumları ortaya koyup erken evliliklerin önlenmesine katkıda bulunmaktır. Erken yaşta yapılan evlilikler çocukta fiziksel, ruhsal, eğitim başarısızlığı ve toplumsal gelişimini engelleyen bir takım sorunlar oluşturmaktadır. Ataerkil ve geleneksel toplum yapısının hâkim olduğu birçok toplumda olduğu gibi Türkiye’de de çocuk yaşta evlilik, zorla gerçekleştirilen yaygın bir küresel sorun olarak karşımıza çıkmaktadır. Erken evliliklerin devamlılığını sağlayan başlıca etken, toplumsal sorun değil olarak değil toplumsal gereklilik olarak görülmesiyle ilişkilidir. Ebeveyn tutumu, çarpıtılmış din referanslı açıklamalar, eğitimsizlik veya hukuki süreçlerin tam olarak toplum hayatına yansıtılmaması sorunun çözümünü zorlaştırmaktadır. Erken evlilik her iki cinsiyette de sorun olmasına karşın özellikle kız çocukların hayatını daha fazla etkilemektedir. Toplumda hâkim olan kadına yönelik cinsiyetçi bakış açısı erken yaşta evlendirilen kız çocuklarının olumsuz konumlarını iyice pekiştirmektedir. Kadın bir neslin yetişme sürecinde ilk rehber olduğu için kadınların gelişmesi toplumun gelişmesi bakımından çok önemlidir. Bu yüzden çocuk gelinler yalnızca bireysel sorun olarak değil toplumsal sorun olarak da görülmelidir. Çocuk gelin olma sorununa önleyici olarak; eğitim seviyesinin ve bireysel farkındalıkların artırılması, hukuki kurallardaki çelişkilerin düzenlenmesi ve yasakların topluma güçlü şekilde hissettirilmesi, toplum yapısının üretmiş olduğu toplumsal cinsiyet rollerinin dayanak kullanıldığı olumsuz durumların engellenmesi ve ataerkil yapıyla mücadele edilmesi gerektiği belirlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Erken Evlilik, Çocuk Gelinler, Toplumsal Cinsiyet, Evlilik Sosyolojisi

THE CONCEPT OF CHILD BRIDE AS A SOCIAL REALITY

Abstract

The subject of this study is to contribute to the prevention of early marriages by revealing the decisive conditions in the causes and consequences of the commonly seen child bride concept. Early marriages cause problems that prevent the physical, psychological, pedagogical and social development of the child. Child marriage which is also happening in Turkey, was a forced global problem. The main factor ensures the continuity of early marriages is associated with being seen a

¹ Merve Çetin, Kırıkkale Üniversitesi SBE Sosyoloji ABD, Dr. Öğrencisi, cetinmerveeeee@gmail.com ORCID: 0000-0002-1935-260X

social necessity not social problem. Parental attitudes, religiously referenced explanations, lack of education or the inability to fully reflect legal processes into public life make the solution to the problem difficult. Although early marriage is a problem for both sexes. Girls are particularly affected. The sexist view of women who dominate society reinforces the negative position of girls who are married at an early age. The development of women means the development of society. This is why child brides should be seen as a social problem not an individual. This situation should be seen not only as individual but also as a social problem. As a preventive to the problem of children bride it was determined that the level of education and individual awareness should be increased and the situation regulated by legal rules should be combat against the patriarchal structure in which the gender roles produced by the social structure are performed as a basis.

Keywords: Early Marriage, Child Bride, Social Gender, Sociology of Marriage

Giriş

Erken yaşta evlilik veya çocuk yaşta yapılan evlilik olarak ifade edilen kavramlar 18 yaş altındaki ‘çocuğun’ evlenmesidir. Erken yaş evliliğinin şekli kültürden kültüre değişiklik gösterse de küresel olarak evliliğin 18 yaşından önce gerçekleştiği ve özellikle ataerkil toplumlarda görülerek önemli sorunlar yarattığı genel kabuldür. Çocuğun biyolojik gelişiminin tamamlanması, kendi duygularını tanıması, hayatını nasıl devam ettireceğine karar vermesi gibi durumlar belirli olgunluk gerektirmektedir. Bireylerden gelişimleri tamamlanmadan evlilik ve çocuk sahibi olma sorumluluğunun beklenmesi sağlıksız sonuçlara neden olmaktadır. Erken evlilikler olumsuz olarak değerlendirildiği için çalışma bu yaklaşım ile sürdürülecektir. Dünyada her yıl 700 milyondan fazla kadın 18 yaşını tamamlamadan evlendirilmiş olup bu kadınların üçte birisinin de evlendiğinde 15 yaşından küçük olduğu tespit edilmiştir (UNICEF, 2014). Erken evliliklerde asıl üzerine odaklanmak istediğimiz çocuk gelin sorunsalı, çocukluk döneminde toplumsal cinsiyetle kurulan kadın rolünün çocuğa benimsetilmesi ve yasal evlilik yaş sınırının altındaki kız çocuklarının evliliğini ifade etmektedir.

Aile evrensel değer içerisine girdiği için evlilik incelemeleri sosyal bilimler için oldukça önem arz etmektedir. Anne ve baba çocuk için ilk rehberdir, çocuk almış olduğu rehberliği anne veya baba olduğunda kendi çocuğu üzerinde göstereceği için anne ve baba rehberliği kuşaklar arasında sürmeye devam edecektir. Bu noktadan bakıldığında aile toplumdaki en temel kurumlardan birisi olup toplumu en temel fonksiyonlarını yerine getirip düzenleyen önemli bir fonksiyon getirmektedir.

Aile bireyin hayati kararlar vermesinde ve hayatını nasıl devam ettireceği konusunda maddi manevi desteğin sunulduğu sosyal ortamdır. Sahip olunan değer yargıları, kültürel birikim, yaşam kalitesi aileden bireye aktarılmaktadır. İnsan hayatında ölüm, doğum gibi geçiş aşamaları bulunmakta olup bu aşamalarda kendi içinde davranış örüntüleri kurmaktadır. Birey doğduğu aileyi seçemez ancak evlendiği ailesine iradesi ile katılması beklenir. Toplum yapısını, onu

oluşturan aileler yansıtmaktadır ve evlilikle kurulan aile bağları ile devam ettirilmektedir. Temeli sağlam ve düzenli bir toplum için sağlıklı ailelere ihtiyaç duyulmaktadır. Evlilik birey için yalnızca sırası gelen bir aşama veya neslin devamı olarak düşünülmemelidir. Bireyleri evliliğe götüren dürtü sevgi, saygı anlayış bağı ile kurulan, ailesinden aldığı değerlerle kendi değerlerini bütünleştirerek hayatı beraber sürdürmek istediği kişiyi seçme kararı olarak düşünülmelidir.

Karşı cinsten iki birey tarafından oluşturulacak evlilik hukuksal, duygusal ve kültürel değerler barındıran sorumluluklar gerektirmektedir. Bunlara karşılık beklenmedik zaman ve durumlarda gerçekleşen çocuk yaşta evlendirilme gerekçeleri üzerine pek çok şey söylenebilmektedir. Erken çocukluktan ergenliğe kadar olan dönemde çocukların sağlıklı gelişim gösterebilmeleri adına küçük yaşlarda evlendirilmekten koruyacak etkili stratejileri belirlemek gerekmektedir.

1. Erken Evlilik ve Çocuk Gelin Kavramları

Evlilik ve aile birbiriyle bütünleşmiştir. Aile, evliliklerin kurulmasıyla oluşmaktadır. Ailenin temel işlevi topluma sağlıklı ve uyumlu bireyler yetiştirmektir. Evlilik tanımlanırken ekonomistler ekonomik boyutunu, psikologlar ruhsal boyutunu, sosyologlar sosyolojik boyutunu öne çıkartmakta ve evlilik kurumunun toplum için çok önemli olduğu konusunda uzlaşmaktadırlar. Her sosyo-kültürel yapının kendisine özgü kuralları bulunmakta ve bu kurallar toplumun devamlılığını sağlamaktadır (Şenol ve Alp, 2012: s.248). Toplumun sağlıklı şekilde varlığını sürdürebilmesi için evliliğin kurulmasında değerlendirilmesi gereken faktörler anlaşılabilir şekilde hayata geçirilmelidir. Evlilik toplumsal ve hukuksal yönleri bulunan bir süreçtir. Evliliğin hukuka ve topluma uygun olması beklenirken bireylerin özgür iradeleriyle bu seçimi yapması gerekmektedir. Evlenmenin yasal olarak geçerli sayılabilmesi için evlenecek olan kimselerden kanunla belirlenmiş yaşı tamamlama zorunluluğu vardır.

Ruhsal, sosyal ve fizyolojik gelişimini tamamlamış, kendi kararlarını verebiliyor ve haklarını savunabiliyor olması evlenmeden önce bireylerden erişmesi gereken olgunluk beklentileridir. Evlenmek için böyle bir yaş sınırının olması bireylerin hem fiziksel açıdan evlenmenin gerektirdiği durumları sağlaması hem de evlilik sorumluluğunu alacak olgunluğa sahip olabilmesi açısından gereklidir.

Evlilik zamanlaması doğru yürütülemez ise sıkıntılar meydana gelmektedir. 18 yaşından önce yapılan evlilikler temel insan haklarına ihlal olarak tanımlanmaktadır. Bu evliliklere bir dizi tedbir alınmasına karşılık küresel olarak yaygın bir sorundur. Çocuğu evlilik riski altına sokmak için pek çok faktör vardır (UNİCEF, 2019).

Erken evliliklerin gerçekleştiği yaşlar ergenlik dönemine denk gelmektedir. Ergenlik, bireyin kendisini tanımaya başladığı, fiziksel ve ruhsal yönden birçok değişimle karşı karşıya kaldığı, toplumda nasıl bir rol çizeceğine karar verdiği dönemdir. Çocuk yaşta yapılan evlilik, bu süreçlerin sağlıklı olarak tamamlanmasına olanak tanımadığından birey yaşamı boyunca fırsat eşitsizliğine maruz kalacaktır.

Uluslararası belgeler kapsamında belirtilen tanımlamalara göre, erken evlilik çoğunlukla evliliğe maruz kalan bireyin bilinçli rızası olmaması nedeniyle literatürde 'erken ve zorla evlilik' şeklinde yer alarak, 18 yaş altında evlendirilen kız çocukları ise 'çocuk gelin' olarak tanımlanmaktadır (Şenol ve Dinç, 2016: s.235). Türk hukuk sisteminde çocuk gelinler, kanunlara göre çelişik durum olarak göze çarpmaktadır. Çocuk gelin ifadesi Türk Medeni Kanunu'nun da 17 yaşını doldurmuş, Türk Ceza Kanunu'na göre 15, Çocuk Koruma Kanunu'na göre 18 yaşını doldurmamış kızlara kullanılmaktadır (Şen, 2014: s.7). Çocuk yaşta evlilikler genellikle kız çocukların erken yaşlardaki hamilelik ve bunun getirmiş olduğu riskler yanında kariyer ve mesleki gelişimini engelleme, okul hayatını yarıda bırakma vb. olumsuz durumlar ortaya çıkartmaktadır. Kanunlardaki bu tutarsızlık, özellikle geleneksel anlayışa sahip aileler tarafından kız çocuklarının erken yaşta evlendirilmelerine olanak sunmakta ve mücadeleleri zorlaştırmaktadır (Çakmak, 2009: s.5).

Çocuğun öncelikle toplumda birey olmaya hazırlanan bir varlık olduğu kabul edilmektedir bu sebeple çocukluk yılları oldukça önemsenmektedir. Çocukluk yetişkinlik döneminden farklı ancak bir o kadar da önemli bir dönemi ifade etmektedir. Çünkü çocuklukta yaşananlar, bilimsel verilerle ortaya konulan gerçekliğe göre yetişkinlik dönemini etkilemektedir (Şenol ve Yıldız, 2013: s.2). Bu açıklamadan yola çıkarak sorununun hassasiyeti daha genellenebilir düşünmeyi mümkün kılabilir.

Çocuk hakları bildirgesinde çocuğun gerek bedensel gerek zihinsel açıdan tam ergenliğe ulaşmamış olması nedeniyle doğum öncesi ve sonrasında da uygun yasal korumayı içeren özel güvence ve koruma gereksinimlerinin bulunduğu belirtilmiştir (UNICEF, 2004). CEDAW hukuk alanındaki uygulamasında açıklanan toplumsal cinsiyet eşitsizliğini ortadan kaldırmak için Türk Medeni Kanunu'nda reformlar yapılmasını gerektiğini evlilik akdinde erkeğin karar verme mevkiine yerleştirilmesinin kadını ikincil konuma yerleştirdiği belirtilmiştir (CEDAW,2010). İnsan hakları evrensel bildirgesi 7. Maddeye göre ise herkesin yasa önünde eşit olduğu ayrım gözetmeksizin yasanın korunmasından eşit olarak yararlanma hakkına sahip olduğu ifade edilmiştir (BMGK, 1948).

Özellikle geleneksel aile yapılarında çocuktan beklenen kararlarını bağımsız şekilde vermesi ve kararlarının sorumluluğunu taşıması değil; anne ve babasına itaat etmesi, çocuğun dış otoriteye bağımlı olmasıdır (Kağıtçıbaşı, 1991: s.51-52). Küresel boyutta görünümüleri olan ataerkil yapının belirgin olan toplumsal cinsiyet rollerine dayalı ayrımcılığı söz konusudur. Cinsiyetler arası ayrımcılıklardan birisi de kız çocuklarının erken yaşta evlendirilmesidir. Toplumsal cinsiyet farklı biyolojik özellikteki kişilerin toplum yapısına ve beklentisine göre kabul edilebilir veya edilemez olarak ayırdığı davranışları içerir.

Erken yapılan evlilikler her iki cinside etkilemesine karşılık özellikle kız çocukları bu durumdan daha fazla etkilenmektedir. Ataerkil birçok toplumda kadının yeri evi olarak algılandığı için kadının fiziksel, ruhsal, sosyal vb. gelişiminin seyri ve kadının düşünceleri önemsenmeksizin kadınlık ve eş olma görevini yerine getirmesini bekleyen inanışlar daha ağır basmaktadır (Elitok ve Çabuk: 2014: s.15-20). Bu gerçeklikte doğan ve büyüyen kız çocukları itiraz etmeyi düşündükleri gibi büyük oranda kim olduklarına kendilerinin karar vereceği zamanda dışardan gelen müdahalelere yenik düşmektedirler.

Çocuk evlilikleri insan haklarına uymamaktır. Buna rağmen dünya genelinde çok yaygındır. Çocuk evliliği en yüksek Sahra altı Afrika'da, 10 genç kadından yaklaşık dördünün 18 yaşından önce evlendiği, ardından Güney Asya 10 kadından üçünün 18 yaşından önce evlendiği ve Latin Amerika ve Karayipler %25, Orta Doğu ve Kuzey Afrika'da %18, son olarak Doğu Avrupa ve Orta Asya'da %11 oranlarında olduğu tespit edilmiştir. Çocuk evliliğinin yaygınlığı küresel olarak son on yılda en fazla kaydedilen ilerlemeyle azalmıştır. Bir kızın çocuklukta evlenme riskinin üçte birinden fazla yaklaşık %50den %30a düştüğü Güney Asya bilgisine ulaşılmakta ve yine de çocukken evlenen toplam kız sayısı yılda 12 milyondur ve 2030'a kadar Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri 'ne göre hedefin sona ermesi için ilerleme önemli ölçüde hızlandırılması hedeflenmektedir (UNICEF, 2019).

Çocuk gelinlerin yaygın olarak görüldüğü Türkiye'de ise evlenme istatistiklerine göre 16-17 yaş grubunda olan kız çocuklarının resmi olarak belirlenmiş yaşa göre evlenenlere göre oranı 2014 yılında %5,8 iken bu oran 2018 yılında % 3,8'e düşmüştür. Bu oran illere göre değerlendirildiğinde 2018 yılında kız çocuklarının en çok evlendirildiği il %14,8 ile Ağrı olurken bu ili %14,1 Muş ve %12,5 ile Bitlis takip etmektedir. Kız çocuklarının kanunla belirlenmiş toplam evlenmeler içindeki oranının en düşük olduğu iller ise Bolu %0,7, Trabzon ve Artvin'in de ise %0,9 olduğu tespit edilmiştir (Türk, 2019).

Türkiye'nin 26 ilinde yaşanan toplam 5036 kadın üzerinde gerçekleştirilmiş araştırma bulgularında (Çaha ve Diğerleri, 2014: s.93) öne çıkan bir başka değerlendirme ise, çocuk yaşta

evliliğin sadece Doğu Anadolu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinde yoğunlaştığı düşüncesinin doğru olmadığını kanıtlamaktadır. Erken evlilikler sadece Türkiye'nin bu iki bölgesi ile sınırlı olmamakla birlikte bu bölgelerdeki oranın diğer bölgelere göre daha yüksek olduğu bilinmektedir.

Şenol ve Alp'in Kırıkkale ilini örnek alarak 18 yaşını doldurmadığı halde zorunluluk durumunda hâkim karşısında yapılan erken yaş evlilik çalışması bir önceki açıklamayı destekler niteliktedir. Araştırma sonuçları, 2003-2009 yılları arasında cinsiyete göre erken evlilik oranlarının yaklaşık %94'ünün kız çocuklarının erkeklere göre daha fazla erken yaşta evlendirildiklerini göstermektedir. Dini nikâhla kısılan evliliklerin kayıt altına alınmamış olması ve 18 yaşının altında hâkim kararı dışındaki evliliklerin tespit edilmesiyle taraflara ve nikâhı kıyanlara ceza verilmesi sorunun gerçek bulgularına ulaşmayı neredeyse imkânsız kılmaktadır (Şenol ve Alp, 2012: s.248-257).

Dünyada ve Türkiye'de erken evliliklerin çoğunluğu yasal yollarla gerçekleştirilen bir evlilik olmadığı için evlilik sürecinin kayıt altına alınması güçleşmekte ve erken evliliklerle ilgili resmi istatistiklerin tam olarak yansıtmadığı düşünülmektedir (Elitok ve Çabuk, 2014: s.17).

Çocuk gelinlerin resmi kısıtlamalara rağmen gerçekleşip toplum tarafından da onay verilmesi bu konuda gerçek sayılara ulaşmayı imkânsız hale getirirse de tahmin yürütme zorunluluğu, problemin şiddeti ve büyüklüğünü ortaya koymaktadır.

2. Çocuk Gelinlerin Olma Nedeni

Toplum kız çocuğunun evlilik algısını erken yaşta yapmasını meşrulaştıran bir zemin hazırlayabilmekte, öğrenim seviyesinin düşük olduğu aile yapılarında geleneksel inanışlarla erken evlilik algısını yönetmektedir. Bu düşünce kız çocuklarının öncelikli olarak eğitim ile kendisini geliştirme, ekonomik bağımsızlığını kazanma, toplumda kendisine yer edinme hedeflerinden ziyade kocasına eş olma algısıyla kendini göstermektedir. Kız çocuğunun gözü açılmadan evlendirildiği kocasına ve onun ailesine itaat ve uyum sorunu yaşamayacağı gibi inanışlar da pekiştirilmektedir (ASAGEM, 2015: s.45). Bu durumu çözümsüz hale getiren sorgulamayan ve çocukları için doğru olduğunu düşünen ebeveyn tutumu, eğitim düzeyi ile çocukların yetiştikleri sosyoekonomik ortam ve ailenin kültürel değer yargıları, dini referansların çarpıtılması, erken evliliklere teşvik etmektedir (Kaptancıoğlu ve Ergöçmen, 2012: s.133).

Kız çocuklarının erken yaşta evlendirilerek gelin edilme durumunun arka planında sosyo-kültürel ve ekonomik sebepler, toplumun gelenek ve görenekleri, değer sistemleri, dini inanışların çarpıtılarak yaşatılmaya çalışılması vb. birçok faktör bulunmaktadır.

2.1. Hukuki Nedenler

Çocuk gelinlerin yasal, biyolojik, ekonomik, eğitimsel vb. anlamda gelişimi tamamlanmadığı için erken yaş evliliklerinin sorunsal olarak ele alınacağı daha önce belirtilmiştir. 18 yaşını doldurmayan kız çocuklarının evlendirilmesi hem ülkemizde hem de uluslararası kanunlarda suç kabul edilmiştir. Buna rağmen bu suçun küresel olarak yaygın olduğu da belirtilmiştir. O halde kanunların suç saydığı bu durumun nasıl sorun teşkil etmediği, sorunun sürüyor olduğu araştırılmalıdır.

Arslan'a (2018: ss.4-9) göre, suçu gizleme yöntemlerinin geliştirilip sürdürüldüğü düşünülmektedir. Bu yöntemler: hukuki boşluktan kaynaklanan, kamu görevliliklerinden kaynaklanan, özel hastanelerden kaynaklanan, ebeveynlerden kaynaklanan, din adamlarından kaynaklanan ve vatandaşlardan kaynaklanan suçu gizleme yöntemleri olarak sınıflandırılabilir. Çocuk koruma kanunu çocuğu 18 yaşını doldurmamış kişi, Türk Medeni Kanunu'nda 17 yaşını doldurmamış kızlar, Türk Ceza Kanunu'nda ise 15 yaşını doldurmamış kızlar, çocuk gelin sayılması; sanık, sanık yakını, sanık avukatlarını bu kanuni çelişki ve boşluktan kendi yararlarına kullanmaya, istedikleri gibi yararlanmaya yöneltmektedir.

Hukuki yaş sınırının altında gerçekleşen erken evliliklerde çocuk gelin olma durumunda çocuk anneliği görülmektedir. Vücudun hamileliği taşımak için yeterince gelişmeden doğum hikâyesinin olması doğumla ilgili anne hastalıkları, engelli doğumlar gibi olumsuz sonuçları ortaya çıkarmaktadır (Dagne, 1994: s.36). Erken yaşta görülen evliliklerde fiziksel sorunların yanında (düşük yapma, ölü doğum vb.) erken yaşta ağır sorumlulukların sebebiyet verdiği psikolojik sorunlar, sosyalizasyon sürecindeki eksiklikler, ataerkil yapılanmanın kadını maruz bıraktığı her türlü şiddet, bireysel anlamda ortaya çıkan olumsuz durumlar olarak özetlenebilir. Eğitiminin sona ermesine buna bağlı olarak da kadının kendi ayakları üzerinde duramayıp eşi ve onun ailesine bağlı oluşu, erkeğe yüklenen ev geçimi derdini kaldıramayıp psikolojik sıkıntılara girmesi aile içerisinde olumsuzluklar yaşaması ve yaşatması ise toplumsal sorunlardan sadece birkaç tanesidir. Toplumsal sebepli aile içerisinde meydana gelen evlilik sorunları iletişimsizlik, aile içi şiddet vb. olumsuz durumları da bunlara eklemek mümkündür (Özkan, 2013: s.2179).

Çocuk yaşlardaki gebeliklerde daha önce bahsedilen fiziksel zarar görmeler haricindeki evlilik dışı gebeliklerde sosyal olarak ağır sonuçlar yaşanabilmekte, zaman zaman yasal olmayan süreçler ortaya çıkabilmektedir. Bu tür gebelikler toplum tarafından kabul edilmediği için örtbas edilmesi, bebeğin yasal olmayan yollarla başkasına verilmesi ya da kız çocuğunun zorla evlendirilmesi gibi sonuçlar yaşanabilmektedir.

Sağlık bakanlığı 18 yaş öncesi doğum hikâyeleri ile gelen gebeliklerin polise bildirilmesi hususunda düzenleme yaparak yasal yaş sınırın altındaki gebelikleri takibe alma kararı almış bulunmaktadır. Ancak kültürel kodlardan dolayı halkın bu durumu normal olarak görüyor olması çocuk gelinlerin özel ya da resmi fark etmeksizin hastaneye doğuma gitmeleri durumunda görevlilerin polis ile irtibata geçmemesi, başkasının kimliği ile doğuma girmesine göz yumulması hastane yönetimi ve personelin suçu gizlemesiyle ilişkili istenmeyen durumların ortaya çıkmasına sebebiyet verebilmektedir (Arslan, 2018: s.10).

Ülkemizde yaş büyütme davaları; erken emeklilik, bedelli askerlik ve çocuk gelin evliliklerinde öne çıkan bir unsurdur. 18 yaş altındaki evlilikler suç kabul edildiğinden yaşı küçük olanların mahkemede yalancı şahitlik, evde doğum yapıldı gibi ifadelere başvurusuyla yaşı büyütme yoluna gidebilmektedir. Medeni Kanununun 12. Maddesine göre 15 yaşını dolduran küçük, kendi isteği ve rızasıyla mahkemede ergin kılınabilir ifadesi, yaşı küçük kızların bu madde ile evlendirilmesini mümkün hale getirmektedir (Aslan, 2018: s.13).

Hukuki olarak, erken evlilik sürecinde esnetilen bir başka konu da resmi nikâh olmadan dini nikâhın kıyılmaması hususundadır. Medeni kanun dini nikâhı kayıt altına alınmadığı için resmi açıdan geçerli kabul etmemektedir. Türkiye’de kırsal ve kentsel olarak nikâh ilişkileri değişmektedir. Eğitim düzeyinin artması, kadının çalışma hayatına girmesi, sosyal güvencesinin olması gibi durumlarda resmi nikâh tercihinin yönelim arasında olumlu ilişki tespit edilmiştir (Civelek & Koç, 2003). Buradaki amaç kadının haklarını korumak, evlilik akdinin bitmesi gibi bir durum söz konusu olduğunda maddi ve manevi yaptırım uygulayabilmektir. Bu kurala uyulmadığında mağduriyet yaşanmakta kadın açısından gebelikte varsa maddi ve manevi şiddet yaşanmaktadır.

Çocuk gelin sorunsalı her türlü hukuki açıdan ele alınması gereken bir konudur. Evliliklerin kurulması, sürmesi ve bitmesi her boyutunda hak ihlali olan ve olabilecek durumları yansıtır.

2.2. Ekonomik Nedenler

Aileler için yoksullukla mücadele kız çocuklarının erken yaşta evlendirilerek alınan başlık parasının kurtarıcı olarak görülmesi etkili olmaktadır. Böyle bir durumda kız çocukları evlendirilerek maddi kazanç sağlama ve bu durumun ticarete dökülmesi, kız çocuklarının para karşılığında meta haline dönüştürülmesi söz konusu olmaktadır (Şenol ve Dinç, 2016: s.243). Yoksulluktan kurtulma isteği, yalnızca bir aidiyet arayışı, daha iyi gözükeni tercih etme, vb. nedenler erken evliliklere mazeret bulmakta etkili olmaktadır (Elitok ve Çabuk, 2014: s.12). Çocuk

sayısının fazla olduğu aileler çocuğu maddi yük olarak görmekte ve özellikle kız çocuklarının erken evlendirilmesiyle maddi yükü giderme aracı olarak düşünmektedirler.

Evlendirilen küçük yaştaki kız çocukları yemek, temizlik, çocuk ve yaşlı bakımı, ev ekonomisine katkı beklentisi gibi birçok sorumlulukla karşılaşmaktadır. Ataerkil yapılanmanın küçük yaşta evliliği ve evlenen kızdan bu yöndeki beklentileri olağan gösteren güçlü bir yapısı bulunmaktadır. Birleşmiş milletler iktisadi ve toplumsal işler birimi tarafından 2000 yılında yapılan Evlilik Modellemeleri Araştırması'na göre, çocuk gelinler gelişmiş ülkelerde çok düşük oranlarda ortaya çıkmaktadır. Bu evlilikler genellikle mutlak yoksulluk yani tüketim harcamaları, asgari gıda harcamalarının altında kalan, biyolojik olarak hayatta kalabilmek için mücadele veren az gelişmiş ülkelerde yaşayan ailelerde daha fazla görülmektedir (Şenol ve Mazman, 2012: s.513).

2.3. Sosyokültürel Nedenler

Kız çocuğunun namusunun korunması için onun biran önce evlenmesi gerektiği düşüncesi, kadına daha özverili roller biçilmesi, yuvasının korunması gibi durumların neredeyse öncelikli olarak kadının sorumluluğuna bırakılması vb. kısaca her türlü fedakârlığın öncelikli olarak kadından beklenilmesi söz konusu. Bu durumları besleyen uygulamaların en yoğun görüldüğü topluluklarda eğitim seviyesinin düşüklüğü ve sosyo-kültürel açıdan dezavantajlı aile ortamlarının fazlalığı ön plana çıkmaktadır.

Kültürel ve demokratik faktörler evlilik zamanlamasını etkileyebilmektedir (Singh ve Samara, 1996: s.149). Toplumumuzda genel eğilim, erkeklerin belirli bir düzeyde eğitim gördükten sonra askerlik görevini yapıp ekonomik özgürlüğünü kazanıp evlenmesi yönündedir. Bu sebep ile erkeklerde evlilik nispeten kızlara göre daha ileri yaşlarda gerçekleşmektedir. Kadınlar için ise böyle bir kaygı bulunmamakta aksine Dünyanın pek çok ülkesinde olduğu gibi Türkiye'de de kız çocuklarının sosyalizasyonunda iyi bir evlilik yapma gereği başta gelen değerlerden kabul edilmektedir (Çoban, 2009: s.39).

Erken evlenen ya da evlendirilen kız çocuklarının eşleri genellikle kendilerinden yaşça büyük olan erkeklerdir. Gelenek, görenek gibi nedenler ön plana çıkartılarak akraba çocuklarının birbiriyle daha iyi anlaşacağı ve soyun bilineceği vb. düşünceler de akraba evliliklerinin öne çıkartılması gibi durumlar, kızın statüsünü olumsuz etkileyecek olumsuz sonuçlar doğurmaktadır (ASAGEM, 2010: ss.45-46). Oysaki Çocuk Hakları, İnsan Hakları açısından çocuk gelin durumunu sorun olarak değerlendirmekte, yoksulluk, ataerkil zihniyet, çok çocuklu aile yapısı, kadının eğitimsizliği, kadının toplumdaki mevki düşüklüğü, toplumsal cinsiyet eşitsizliği gibi

birçok nedene bağlamaktadır. Ayrıca çocuk gelin çocuk anne gerçeğini ortaya çıkartarak kız çocuklarına cinsel sağlık ve üreme sağlığı açısından hak ihlallerine yol açmaktadır (Bilgin, 2014).

Eğitim görmüş insanlarla sorunun çözümünü konuşmak daha iyi yaşam seçeneği ve fırsatları yakalamayı hedeflemek daha mümkün olabilmektedir. Çocuk gelin konusu öncelikli olarak eğitimsizlik konusuyla bağdaştırılmaktadır.

Dünya geneline bakıldığında eğitim seviyesi ve evlilik yaşı arasında bir ilişki kurulmaktadır. Anne, babanın ve çocuğun eğitim seviyesi düştükçe evliliklerin erken yaşta gerçekleşme oranı artmakta evlilik yaşını yükseltmenin en iyi yolu eğitim konusunda tüm üyeler için seferberlik arayışının olmasıdır (Şenol ve Mazman, 2012: s.513).

Kırsal alanlarda ve alt sosyokültürel toplumlarda okula devam etme oranları düşüktür, Türkiye’de buna çözüm olarak uzun yıllar kız çocuklarının eğitime katılmasına yönelik yasal düzenleme, kampanyalar düzenlenmiştir. Etkili çözüme ulaşılmak için özellikle bireylerin kendisi ve ailelerin eğitimlerinin yükseltilmesi gerekmektedir. Kadının kendi tercihi olmaksızın aile müdahalesine maruz kalarak eğitim yoksunluğu yaşaması ve buna bağlı sosyal konumdaki düşüklüğü şiddettir. Aile içi her türlü şiddetle etkin mücadele ancak devlet kurumlarının yasal denetimi ile caydırıcı olabilmektedir. 6284 sayılı şiddetin önlenmesi yasası konusunda hizmet içi eğitim verilerek, kurumlar arası koordinasyon sağlayarak kadına yönelik şiddete ve aile içi şiddete son verme çalışmaları kararlı bir tutumla sürdürülmelidir (Moroglu, 2012: s.408).

Çocuk gelin mağduriyeti, eğitimsizlik, şiddet ve dolayısıyla boşanma gibi senaryolar ile son bulmaktadır. Şenol’un (2018: s.1817) değişen toplumda boşanmış aileler ve problemlerini Kırıkkale ilini örnek alarak yaptığı çalışmasında, eğitimsizlik ve evlilik mağduriyeti arasında ilişki olduğu desteklenmiştir. Kadınlarla eğitim seviyesini ölçmek için görüşme yapılmış, kadınların 2’sinin okuma yazma bilmediği, 2’sinin ilkokulu terk etmiş olduğu, 9’unun ilkokul mezunu, 5’i ortaokul mezunu, 2’si liseyi terk etmiş olduğu, 6’sının lise mezunu, 2’sinin ön lisans ve 6’sınında üniversite mezunu olduğu tespit edilmiştir. Bu da kadınlar arasında eğitim seviyesinin hala oldukça düşük seviyelerde olduğunu ortaya koyan örneklerden sadece birisidir.

Eğitim görmüş kızların kendi tercihleri ile daha geç evlenme ve çocuk yapma eğiliminde olması daha yüksek ihtimaldir. Ayrıca eğitim almış olan kadınlarda iş bulma ve böylece ailenin gelirlerine katkıda bulunma, dolayısı ile aile içinde söz sahibi olma oranları da artış göstermektedir. Yapmak istediği çocuk sayısına kendisi karar verebilir ve daha sağlıklı büyütebilir, gebelik döneminin bilinçli geçmesi ise anne ölüm oranlarını azaltmaktadır. Eğitimli kadınların sağlıkla ilgili konularda duyarlılık ve bilinçleri yükseldikçe HIV, AİDS enfeksiyon oranları azalmaktadır

(UNICEF, 2005). Kızların alacağı eğitim, ekonomiden, sağlık, sosyal, kültürel vb. birçok alanda iyileştirici etkiye sebep olacaktır.

3. Erkek ve Kız Çocuğu Erken Evliliği Arasındaki Farklar

Evlilik kadın ve erkek arasında gerçekleşen toplumun devamlığı için önemli bir kurum olarak ele alınırken, erken evlilik toplumsal bir sorun olarak değerlendirilmiştir. Türkiye’de erken evliliklerle ilgili literatür taraması yapıldığında araştırmalar genellikle çocuk gelinleri ön plana çıkartmaktadır. Kadın ve erkeklerin ilk evlilik yaşları incelendiğinde evliliğini 18 yaşından önce yapan kadınların oranı %28,2 erkeklerin oranı ise %5,6 olmuştur. Kadın ve erkeklerin ilk evlilik yaşının en fazla 20-24 yaş aralığında yaptığı tespit edilmiştir. İlk evliliğini 20-24 yaş aralığında yapan kadınların oranı %34,3 iken bu oran erkeklerde %41,3 olarak görülmüştür (TUIK, 2016).

Çocuk gelin sorununun daha fazla öne çıkmasının nedeni, sosyal olarak dezavantajlı konumda olması ve erken evliliklerde yaşadığı mağduriyetin erkekte daha fazla oluşuyla ilgilidir. Çocuk gelin ve çocuk damat tanımlarının ortak özelliği 18 yaşından önce gerçekleştirilen evliliklerin söz konusu olmasıdır. Büyükçekmece’de ailelerin isteği üzerine evlendirilmek istenen 14 yaşındaki çocuk gelin ve 18 yaşındaki çocuk damat polislerin müdahalesi sonunda düğünden kaçtukları tespit edilmiştir. Hukuki olarak onaylanmayan erken evliliklerin çeşitli meşrulaştırmalarla günümüzde dahi gerçekleştiği haberde de görüldüğü gibi devam etmektedir (SABAH, 2019).

Toplum kadın ve erkeğe evlilikte roller yükler; kadına ev işleri, çocuk bakımı vb. görevler, erkeğe evine, eşine ve çocuklarına hâkim olması, toplumda yer edinmesi, ev geçindirmesi vb. görevler vermektedir (Şenol ve Sarp, 2018: s.19). Kadın ve erkekte bu rolleri benimseyip verilen kimliği temsil etmeleri beklenir. Görüldüğü gibi kadın ve erkek için ayrı sorumluluklar, sorunlar belirlemektedir.

Küçük yaşta çocuk evliliği oranlarına bakıldığında kırsal kesimde, kentten daha sık rastlanan durum olmasının yanında, erken evliliklerin gerçekleşmesinde cinsiyet kıyasında da kızlar ön plana çıkmaktadır. Çocuk yaşta damat olmak aile reisliği görevine mecbur kalan erkek çocuk sayısı da az denemeyecek kadar fazladır. Çocuk yaşta damatların olmasında mirasın bölünmemesi, ailenin mal varlığının dışarıya aktarılmaması, çocuğun aile namusunu koruması için evlilikle eve bağlanması gibi gerekçeler etken olmaktadır (Şenol ve Mazman, 2012: s.512).

Çocuk gelinlerde erken gebelik, ebeveyn hikâyelerine hazırlıklı olmama gibi biyolojik sorunlar, yemek, temizlik, evi çekip çevirme, çocuğa ve evdeki yaşlıya bakma gibi fiziki sorunlar, eğitim görememe ya da eğitimi tamamlayamamaktan kaynaklı iş hayatına girememe, ekonomik

olarak bağımsızlık kazanamama gibi maddi sorunlar, hayatlarının kontrolünü ele alamama, kendini gerçekleştirme şansı bulamama, her türlü şiddete maruz kalma gibi sorunlar baş göstermektedir (Şenol ve Sarp, 2018: ss.34-35).

Çocuk damatların yaşadığı sorunları öncelikle bedensel olmasından ziyade ruhsal sorunlar olarak sınıflamak mümkündür. Erken evliliklerde kimlik edinimi kendiliğinden karmaşık bir süreçken kendini tanımlama aşamasında erkeğe yüklenen yeni roller ve kimlikler duygusal olarak daha sıkıştırıcı etkiye sahiptir. CİSED genel başkanı Cem Keçe erken evliliğin kalıcı sorunlara ve psikolojik rahatsızlıklara neden olduğunu belirtmektedir. Erken evlilik içinde dünyaya gelen çocuk ise erişkin bireylerin çocuğuna göre daha zayıf bilişsel akademik ve davranışsal becerilere sahip olmaktadır (Keçe, 2013). Erkek çocuklarda daha fazla görülen eğilim, belirli düzeye kadar eğitim aldıktan sonra askerliklerini yapmaları ve en az evliliklerini sürdürebilecek parayı kazandıktan sonra evlenmeleri yönündedir. Bu durum erkeklerin kız çocuklarına göre daha geç evlenmelerine sebep olmaktadır. Erkeğin yaşının kadından büyük olması ataerkil toplum içinde erkeğin kadın üzerinde sözünü geçirebilmesi hâkimiyet kurabilmesinde etkili faktör olarak değerlendirilmektedir (Şenol ve Mazman, 2012: s.513).

Türkiye’de yasal evlenme yaşı 18’dir. Çocuklar 17 yaşına bastıklarında ailelerinin veya yasal vasilerinin izniyle evlenebilmekte 16 yaşındaki çocuklar ise olağanüstü durumlarda ve hayati önem arz eden gerekçeler olması şartıyla mahkemeden özel izin alarak evlenebilmektedirler. Günümüzde evlilik yaşı giderek yükselse de Türkiye’de çocuk yaşta evlilikler halen önemli bir sorundur.

Evlilik kişinin hayatında aldığı en önemli kararlardan birisidir. Eş seçimi rastgele bir süreç değildir. Kişi aldığı evlilik kararıyla hayatının bundan sonraki kısmını kiminle ve nasıl geçireceğine, kendisini bekleyen sorumluluklarına, çocuklarının anne/babasının kim olacağına karar vermektedir. Bu sebep ile birey evlilik kararını öncelikle kendisi için vermelidir.

Sağlıklı bir evlilik kararı, çiftlerin birbiriyle evlenmek için uygun olup olmadığına karar vermesiyle başlamalıdır. Sevme ve sevilme ihtiyacı, eşlerin biyolojik, sosyal ve ruhsal gereksinimleri, dünyaya yeni nesiller getirme, birlikte güven içinde yaşama ve korunma duygusu, dayanışma duygusunu hissetme, geleceğe güvenle bakabilme, sağlıklı ve meşru bir cinsel yaşamın düzenlenmesi gibi beklentiler evlilik kararının verilmesini sağlamalıdır (Canel, 2011: s.20). Başkalarının kendileri adına vermiş oldukları kararlarla yapılan evliliklerde sosyal, kültürel, cinsel, psikolojik, ekonomik vb. tatminin istenen seviyede gerçekleşmesi mümkün olmayacaktır.

Sonuç

Toplumsal bakış açısı, toplumun sahip olduğu değerler, ortak kültürel kodlar, hayat görüşleri siyasi fikirler ve aile yapılarındaki benzerlikler çiftin evlilik kararına yalnızca katkıda bulunur. Meşrulaştırılmış gerekçelerle bireylerin kararı alınmaksızın ya da yönlendirerek evlilik için hukuki yaş sınırını beklemeden evlilik sürecine yönelmek bireysel ve toplumsal açıdan büyük sorunlara neden olmaktadır.

18 yaşın altında evlendirilen kız çocuklarının fiziksel, duygusal vb. açılardan hazır olmadığı ispat edilmesine karşılık toplum, yasal ihbarın önüne geçebilmektedir. Çocuk gelin sorunu uluslararası mevzuatlarda ve Türk Ceza Kanunlarında yer almakta kanunlara uyulmaması halinde nasıl bir yaptırım uygulanacağı açıklanmaktadır. Bu evliliklerin hala sürüyor olması çocuk gelin evliliklerinde suçun işlenmesine olanak tanıyan kanunlar arasındaki uyumsuzluğun giderilmesi ya da suçu gizleme yöntemlerinin öğrenilmesi buna bağlı olarak denetimi sağlayan mekanizmaların sıkılaştırılması gerekmektedir.

Erken yaşta evlilikler yalnızca cezaların artırılmasıyla önlenebilecek kadar basit bir sorun değildir. Asıl çözüm toplumda yapılacak olan zihniyet değişikliğinin sağlanması ve ailelere, kanun koyuculara, din alanındaki görevlilerin doğru yönlendirmesine, ülke yöneticilerine, kamudaki tüm görevlilere hatta eğitimcilere dahi eğitim verilerek ataerkil toplum bakış açısını yenilemeye ihtiyaç vardır.

Ataerkil düzen erkeğe itaati esas olan düşünceye göre bu toplum düzeninin sürekliliği kızın erken yaşta evlenip erkeğin evine girmesiyle sağlanabilmektedir. Erken yaşta evlilik ataerkil zihniyetin vurgulandığı anlayışı ortaya çıkmaktadır. Kadının çocuk yaşta baba evinden gelin olarak çıktığı evden, gelin gittiği eve koşullar ne olursa olsun uyum sağlaması ve aile birliği içerisinde kalması beklenir. Kız çocuğunun, baba evine geri dönmesinin hoş karşılanmaması gelin gittiği evden kefenle çıkması, iyi niyetli olmayan erkeğe karşı boyun eğmesini kolaylaştırmaktadır. Çocuk gelin düşüncesinin altında hem erkenden evlendirilip kız çocuğunun namusunu koruma düşüncesi hem de ailenin namusuna leke sürecek tehdit olarak görülebilmektedir.

Çocuk evlilikleri kadının toplumda var olan eşitsiz konumunu pekiştirmektedir. Kadına eğitim yoksunluğu, çalışma olanaklarından yararlanamama, sağlık açısından engeller oluşturmaktadır. Eğitimsizlik, ekonomik ve siyasal yetersizlik, evlilik dışı doğum hikâyeleri vb. sorunların önüne geçilmesi için kadının toplumdaki konumunu artırma çalışmaları yaygınlaştırılmalıdır.

Kız çocuklarının eğitim sistemi içinde kalması ve dışında kalanların tespit edilmesi, geri kalmış zihniyetlerin bilinçlendirilmesi, toplumun her kesiminde çocuk evlilik farkındalığının artırılması, topluma aktarılan mesajların doğru iletilmesi önemlidir.

Sağlıklı ve mutlu beraberlikler bireyin sağlıklı sosyalizasyon sürecinden geçip, eğitimini tamamlayıp kendini tanıyarak ve evlilik kararının kendi tercihi ile olması sonucunda gerçekleşecektir. Dünyada ve Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelerde önemli bir toplumsal sorun olan erken yaşta evlilikler özelindeki çocuk gelinleri, 'sorun olarak görüp', gerçekçi çözüm arayışı içinde olunmalıdır. Başta eğitim olmak üzere birçok haktan mahrum kalınması çok yönlü karmaşık sorunlara yol açmaktadır. Sorunun tespit edildiği alanlar odağında iyileştirici, kapsamlı müdahale programları geliştirilmelidir.

Kaynakça

- Arslan, Y. (2018). Çocuk Gelin Evliliklerinde Suçu Gizleme Yöntemleri Üzerine Bir Araştırma. *Uluslararası Anadolu Sosyal Bilimler Dergisi*, 2(2). 4-17.
- BGMK (1948). İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi. Birleşmiş Milletler Genel Kurulu.
- Bilgin, B. (2014). 8 Mart Basın Açıklaması 12. Dönem Türkiye Barolar Birliği Kadın Hukuku Komisyonu. 2014.
- Canel, A. N. (2012). *Evlilik Ve Aile Hayatı*. İstanbul: Aile Ve Sosyal Politikalar Bakanlığı.
- CEDAW (1997). Erişim 25.12.2019, <https://Kadinininsanhaklari.Org/Wp-Content/Uploads/2018/06/1997kjh-Yc.Pdf>
- Civelek, Y. & Koç, İ. (2003). Türkiye'de İmam Nikâhı. *Nüfusbilim Dergisi*.
- Çaha, H. A & E. Sare. & Çaha, Ö. (2014). *Değişen Türkiye'de Kadın*. İstanbul: Kadem.
- Çakmak, D. (2019). Erişim 20.12.2019, *Türkiye'de Çocuk Gelinler*. http://Www.Umut.Org.Tr/Userfiles/Files/Document/Document_Diren%20cakmak.Doc
- Çoban, İ. A. (2009). Adölesan Evlilikleri. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, Aile ve Toplum Yıl 11, Cilt 4, Sayı 16, ss.37-50.
- Dagne, H. G. (1994). Early Marriage In Northern Ethiopia. *Reproductive Health Matters*. Sayı 4, ss.35-38.
- Elitok, Ö. & Çabuk, G. & Ark, (2014). Bilgilen Güçlen Proje Raporu: Erken Evlilik Sorunu. Antalya: Antalya Aile Danışmanları Derneği.
- Keçe, C. (2013). Erişim 20.04.2020. <https://Drcecmkece.Com/M-Cocuk-Gelinler.Html>
- Kağıtçıbaşı, Ç. (1996). *İnsan- Aile-Kültür*. Ankara: Remzi Kitabevi.
- Moroğlu, N. (2012). İstanbul, Eskişehir Barosu Kadın Hakları Komisyonu Atölye Çalışması: Uluslararası Sözleşmeler Ve Türk Hukukuna Yansıması; İstanbul Sözleşmesi Ve 6284 Sayılı Yasa. *Tübakkom*.

- Özkan, Sungurtekin, M. (2013). Erken Yaşta Evliliklerin Önlenmesi Konusunda Yargının Üstlenebileceği Rol. *Yaşar Üniversitesi Elektronik Dergisi*, 8. Özel Sayı, 2177 -2190.
- Sabah (2019). Erişim 13.12.2019, <https://www.sabah.com.tr/webtv/yasam/cocuk-gelin-ve-damat-once-karsilikli-gobek-atti-sonra-pencereden-kacti>
- Singh, S. & Samara, R. (1996). Early Marriage Among Women In Developing Countries. *International Family Planning Perspectives*, ss.148-175.
- Şen, H. (2014). *Çocuk Gelinler: Evcilikten Evliliğe*. Ankara: Detay Yayıncılık.
- Şenol, D. & Yıldız, S. (2013). *Çocuk İhtiyaçları: Anne Baba Bakış Açılılarıyla*. Ankara: Mutlu Çocuklar Derneği Yayınları.
- Şenol, D. & Dinç, A. (2016). Türkiye'nin Suriyeli Çocuk Gelinleri: Sosyolojik Bir Değerlendirme. *Suriyeli Çocuklarla El Ele Uluslararası Göç Ve Çocuk Sempozyumu* 231-247.
- Şenol, D. & Alp, Y. (2012). *Çocuk Gelin ve Çocuk Dul Kadınlara Kırıkkale Örneğiyle Sosyolojik Bir Bakış, Uluslararası Katılımlı Çocuk İhtiyaçları Sempozyumu Bildiri Kitabı*. Ankara: Mutlu Çocuklar Derneği Yayınları.
- Şenol, D. & Sarp Ç. (2018). Kadın Ve Erkeklerin Değerlendirmeleri İle Toplumsal Cinsiyet Rollerini-Kırıkkale Örneği. *Sosyal Bilimler Araştırma Dergisi*, Yıl 16, Sayı 31. 17-38.
- Şenol, D. & Yıldız, S. & Kıymaz, T. & Kala, H. (2012). *Uluslararası Katılımlı Çocuk İhtiyaçları Sempozyumu Bildiri Kitabı*. Ankara: Mutlu Çocuklar Derneği Yayınları.
- Şenol, D. (2018). Değişen Toplumda Boşanmış Aileler ve Problemleri-Kırıkkale İli Kadın Örnekleri İle. *Social Sciences Studies Journal*, Cilt 4, Sayı 18, 1812-1824.
- T.C. Aile Ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Aile Ve Toplum Hizmetleri Genel Müdürlüğü. (2015). Türkiye'de Evlilik Tercihleri.
- TUİK (2016). Erişim 20.04.2020, <http://www.tuik.gov.tr/prehaberbultenleri.do?id=21869>
- TUİK (2019). Erişim 25.12.2019, <http://www.tuik.gov.tr/prehaberbultenleri.do?id=30710>
- UNICAN (2019). http://www.unicankara.org.tr/doc_pdf/h_rights_turkce.pdf (Erişim Tarihi: 25.12.2019).
- UNICEF (1989). Erişim 25.12.2019, <https://www.unicef.org/turkey/çocuk-haklarına-dair-sözleşme>
- UNICEF (2005). Erişim 25.12.2019, <http://www.unicef.org/tr/files/bilgimerkezi/doc/evet%20deyin%20-%20kis%202005.pdf>
- UNICEF (2019). Erişim 25.12.2019, <https://data.unicef.org/topic/child-protection/child-marriage/>
- UNICEF (2020). Erişim 12.03.2020, <https://www.unicef.org/protection/harmful-practices>

Yüksel Kaptanođlu, İ. & Ergöçmen, B. (2012). Çocuk Gelin Olmaya Giden Yol. *Sosyoloji Araştırmaları Dergisi*, Cilt 15, Sayı 2, 128-161.